

Характар моўных паводзін носьбітаў дзяржаўных моў у Беларусі як паказальнік вітальнасці беларускай мовы ў метамоўным асэнсаванні на інтэрнэт-форумах

І.А. ГЕРАСІМЧЫК

У артыкуле разглядаюцца пытанні вітальнасці беларускай мовы праз зварот да метамоўнага дыскурсу. Вызначаюцца асаблівасці асэнсавання ўдзельнікамі дыскусій на інтэрнэт-форумах спецыфікі моўных паводзін носьбітаў беларускай і рускай моў у міжгрупавым узаемадзеянні. Звяртаецца ўвага на суб'ектыўныя фактары захавання жыццяздольнасці мовы: устанаўленне паміж беларуска- і рускамоўнымі камунікантамі міжгрупавой дыстанцыі, рэалізацыя патрэбы асобы ў канвергенцыі ці дывергенцыі пры выбары мовы зносін, сумяшчэнне каштоўнаснай матывацыі карыстальніка мовай і такіх зменных, як магчымасць быць удзельнікам групы, характар моўнага асяроддзя, узровень лінгвістычных кампетэнцый носьбітаў моў.

Ключавыя словы: метамоўны дыкурс, інтэрнэт-форум, вітальнасць мовы, беларуская мова, моўная сітуацыя ў Беларусі, фактары моўнай жыццяздольнасці.

The article deals with the issues of the vitality of the Belarusian language by referring to the metalanguage discourse. The peculiarities of understanding by the participants of discussions on Internet forums of the specificity of the language behavior of native speakers of the Belarusian and Russian languages in intergroup interaction are revealed. The attention is drawn to the subjective factors of the viability of the Belarusian language: the establishment of an intergroup distance between Belarusian- and Russian-speaking communicants, the realization of the individual's need for convergence / divergence when choosing a language of communication, the combination of the value motivation of the individual and variables such as the possibility of being a member of a group, the nature of the language environment, the level of linguistic competence of native speakers.

Keywords: metalanguage discourse, Internet forum, language vitality, Belarusian language, language situation in Belarus, factors of language viability.

Уводзіны. Інтэнсіўнае развіццё міжкультурнай камунікацыі, што суправаджаецца ўскладненнем працэсаў узаемадзеяння моў і ўзрастаннем канкурэнцыі паміж імі, абумоўлівае ўвагу навуковай супольнасці да праблематыкі вітальнасці. Змест тэрміну «вітальнасць», які выкарыстоўваецца ў дачыненні да грамадства, этнасу, мовы, вызначаецца як «здольнасць да выжывання (выжывальнасць і жыццяздольнасць)», як «жыццёвая сіла, якая дазваляе перамагчы ў барацьбе паміж “быць і не быць”» [1, с. 3]. Пытанні моўнай вітальнасці – «здольнасці мовы да далейшага развіцця, змянення або захавання структурных і, галоўным чынам, функцыянальных якасцей» [2, с. 37] – асабліва актуалізуюцца ў сітуацыях шматмоўя, калі дамінаванне адной мовы стрымлівае патэнцыял развіцця іншай.

Узровень вітальнасці мовы залежыць ад вялікай колькасці фактараў, якія маюць як аб'ектыўны, так і суб'ектыўны характар. Аб'ектыўныя фактары жыццёвай сілы мовы вызначаюцца найперш колькасцю носьбітаў мовы як роднай і другой, выкарыстаннем мовы малодшым пакаленнем; узроўнем функцыянальнай развітасці мовы; наяўнасцю пісьмовай традыцыі і стандартнага варыянту мовы; статусам мовы, моўнай палітыкай, накіраванай на падтрымку і развіццё мовы [3, с. 106]. Выяўленне суб'ектыўных фактараў жыццяздольнасці мовы мае на ўвазе зварот да такіх параметраў, як «ступень развіцця ў носьбітаў мовы нацыянальна-моўнай самасвядомасці», «каштоўнасныя арыентацыі носьбітаў мовы, іх прыярытэты пры выбары мовы ў працэсе зносін» [3, с. 6, 108], «клопат аб захаванні мовы, жаданне развіваць мову і ствараць на ёй культурныя каштоўнасці» [4, с. 26]; «сіла пачуцця прыналежнасці да мовы і культуры ўласнага этнасу», «прэстыж мовы ў этнічнай групы» [1, с. 4]. Асобнай увагі пры выяўленні суб'ектыўных фактараў моўнай жыццяздольнасці заслугоўвае і вывучэнне «паводзінавых стэрэатыпаў і стратэгий», «канкрэтных моўных паводзін, абумоўленых ацэначнымі ўстаноўкамі самой этнічнай групы ў адносінах да мовы» [5, с. 134]. Як адзначае М. Эхала, аўтар магэматычнай мадэлі вымярэння этналінгвістычнай вітальнасці, спецыфіка адносін паміж групай «мы» (носьбітамі адной мовы) і групай «яны» (носьбітамі іншай мовы) у

сітуацыі двухмоўя (шматмоўя) выяўляецца, напрыклад, у тым, наколькі аксіялагічна значнай для індывідаў бачыцца прыналежнасць да той ці іншай этналінгвістычнай групы і наколькі жаданай уяўляецца ім змена групавой прыналежнасці [6, с. 82–85].

Вывучэнне моўнай вітальнасці прадугледжвае, як адзначае Э.У. Хілханава, «апісанне самой моўнай сітуацыі з пункту гледжання рэлевантных сацыялінгвістычных параметраў», а таксама мае на ўвазе «аналіз “унутранага” кантэксту – моўнай свядомасці чалавека, што прадвызначае зварот да такіх катэгорый, як веды, уяўленні, інтэнцыі ў адносінах да мовы [7, с. 11]. Зварот да метамоўнага дыскурсу, «калі прадметам абмеркавання становіцца сама мова, яе выкарыстанне і вывучэнне, адрозненні моў і культур» [8, с. 6], шырока выкарыстоўваецца сучаснымі даследчыкамі пры аналізе асобных моўных фактаў і моўнага жыцця грамадства ў цэлым. Ва ўмовах актыўнага развіцця інтэрнэт-тэхналогій запатрабаванай крыніцай інфармацыі пры вывучэнні моўнай вітальнасці становяцца і інтэрнэт-каментарыі, якія адлюстроўваюць дзейнасць метамоўнай свядомасці прадстаўнікоў моўнай супольнасці, а значыць, прэзентуюць штодзённыя (непрафесійныя) веды носьбітаў мовы пра мову і тыя каштоўнасці ўстаноўкі ў дачыненні да мовы, якіх прытрымліваюцца ў грамадстве.

Стан беларускай мовы, якая існуе ў Беларусі як адна з дзяржаўных моў ва ўмовах руска-беларускага двухмоўя, дэтэрмінаваны мноствам сацыяльных, палітычных, культурных фактараў. Эксперты ЮНЕСКА па выніках аналізу ступені захаванасці моў свету адзначылі беларускую мову як мову, якая знаходзіцца ў небяспецы [9]. Нестабільнасць пазіцыі беларускай мовы нязменна падкрэсліваецца і ў навуковых даследаваннях, накіраваных на вывучэнне праблематыкі моўнага ўзаемадзеяння ў Беларусі. У беларусістыцы аўтары навуковых прац, прысвечаных вывучэнню метакамунікацыі, у тым ліку і ў Інтэрнэце (напрыклад, Т.В. Бабко, І.У. Каліта, А.У. Лянкевіч, Н.Б. Мячкоўская, А.А. Сомін і інш), адзначаюць, што «стаўленне да беларускай мовы вагаецца ад вельмі станоўчага ды вельмі адмоўнага» [10, с. 158], «у грамадстве існуе незадаволенасць як самой беларускай мовай, так асобнымі яе аспектамі» [11, с. 78], «для беларускамоўнага інтэрнэт-дыялогу рэлевантным становіцца асаблівае стаўленне да мовы, абумоўленае яе этнакансалідацыйнай і сімвалічнай функцыямі» [12, с. 122–123]. Выяўленне механізмаў выбару прадстаўнікамі моўнай супольнасці на карысць захавання мовы або яе знікнення бачыцца актуальным, паколькі звязана з вызначэннем перспектывы развіцця мовы ва ўмовах двухмоўя і магчымасцей уздзеяння на моўную сітуацыю, што можа мець практычную значнасць пры распрацоўцы праграмы падтрымкі мовы з улікам узроўню моўнай лаяльнасці ў грамадстве.

Мэта даследавання – вызначыць асаблівасці асэнсавання ў метамоўным дыскурсе інтэрнэт-форумаў характару моўных паводзін носьбітаў дзяржаўных моў у Беларусі як паказальніка вітальнасці беларускай мовы. Матэрыял дадзенага даследавання – метамоўныя інтэрнэт-каментарыі, размешчаныя на беларускіх інтэрнэт-пляцоўках, у структуры якіх прадстаўлены тэматычныя раздзелы «Беларуская мова» / «Белорусский язык» / «Родная мова» і пад.: «Гродненский форум», «Onliner», «Форум semeistvo.by. Белорусский семейный форум», «Белорусский транспорт», «Лингвофорум» (раздзел “Беларускі форум”), «Форум сайта “Глобус Беларусі”». Для дасягнення мэты працы выкарыстоўваўся метады інтэрпрэтацыйнага аналізу метамоўных выказванняў з улікам іх зместавага напавення і моўнага афармлення. Аб’ём прааналізаванага матэрыялу – больш за 400 кантэкстаў (выбарка за 2015–2022 гг.).

Асноўная частка. Моўная вітальнасць, якая дэтэрмінуецца ў многім сацыяльна-псіхалагічнымі працэсамі, вызначаецца як стаўленнем да мовы ў шматмоўным грамадстве, так і спецыфікай моўных паводзін носьбітаў мінарытарнай і дамінантнай моў у міжгрупавым узаемадзеянні. У метамоўных інтэрнэт-каментарыях, прысвечаных асэнсаванню пытанняў функцыянавання беларускай мовы, адзначаецца, што моўны калектыў у Беларусі не з’яўляецца аднародным: дамінантную групу складаюць носьбіты рускай мовы, падпарадкаванай (мінарытарнай) групай выступаюць носьбіты беларускай мовы (і яе варыянтаў); у большасці сваёй прадстаўнікі моўнай супольнасці вызначаюць сябе білінгвамі – носьбітамі рускай і беларускай моў у залежнасці ад сітуацыі зносін, пры гэтым пазначаюць неабходнасць улічваць і ролю змешанай руска-беларускай мовы ў забеспячэнні камунікацыі паміж прадстаўнікамі этнасу: «*тэма народу вокруг нас – даже не билингвы, а трилингвы – трясянка можно третьим языком считать*»))» (тут і далей каментарыі з інтэрнэт-форумаў прыводзяцца ў арыгінальнай версіі – *І.Г.*). Дадзеная стратыфікацыя, па меркаванні ўдзельнікаў інтэрнэт-зносін, абумоўлівае

рэалізацыю ў беларускім грамадстве розных стратэгіі моўных паводзін у міжгрупавым узаемадзеянні. Адзначым таксама, што ў межах дыскусій на форумах звяртаецца ўвага на працэсы замаруджвання ці прыпынення развіцця беларускай мовы ў сітуацыі двухмоўя («мова вымываецца з жыцця», «вытесняецца», «сдае пазіцыі», «вымирае», «перажывае заняпад» і пад.), у сувязі з чым актуалізуюцца пытанні ўдзелу прадстаўнікоў моўнай супольнасці Беларусі ў захаванні жыццёвай сілы тытульнай мовы ці зніжэнні яе жыццяздольнасці.

Найперш звяртаюць на сябе ўвагу каментарыі, прысвечаныя асэнсаванню спецыфікі моўных паводзін носьбітаў беларускай мовы. Як адзначаецца на інтэрнэт-форумах, для беларускамоўных моўцаў, колькасць якіх разумеецца як нізкая, каштоўнасць прыналежнасці да групы не падпадае пад сумненне: «*Па-беларуску літаратурна-хораша размаўляюць адзінкі, але мы ёсць і колькасць наша павялічваецца*», «*Яна (мова) жыве і робіцца больші дасканалай і цікавай. Мне прыемна ў гэтым удзельнічаць*». У той жа час магчымаць карыстання выключна беларускай мовай ацэньваецца ўдзельнікамі інтэрнэт-дыскусій скептычна: «*Калі было б магчыма жыць ва ўмовах сучаснай Беларусі выключна беларускамоўнаму дзіцяці, то навошта тут лямант развадзіць было б*»; «*Есть реальность жизни, где для подавляющего большинства граждан РБ родной язык – русский, так что в такой реальности быть выключна беларускамоўным участь этно-фриков*». Камуніканы звяртаюць увагу на актуальнае для носьбітаў беларускай мовы «запатрабаванне ў канвергенцыі, г.зн. прыпадабненні свайго маўлення да маўлення суразмоўцы» [13, с. 104], што бачыцца неабходным з прычыны «прагматычнай зручнасці» («*У крамах, кавярнях ды інш. <...> даводзіцца таксама пераходзіць на няродную мову*»), але не акрэсліваецца як спрыяльнае для захавання жыццёвай сілы тытульнай мовы ў Беларусі.

Выбар беларускай мовы як асноўнага сродку камунікацыі разглядаецца як праяўленне ўдзельнікамі моўнай супольнасці «дывергентных паводзін, якія маюць на ўвазе свядомае падкрэсленне культурных адрозненняў» [14, с. 93]. Інтэрпрэтуюцца падобныя паводзіны носьбітаў беларускай мовы ў метамоўным дыкурсе і пазітыўна – як імкненне да захавання нацыянальнай ідэнтычнасці («*Уласная мова дае самадастатковасць*»), і негатыўна – як зацікаўленасць у павелічэнні сацыяльнай дыстанцыі паміж прадстаўнікамі этнічнай супольнасці, «*способ заявить о своей элитарности что ли?*». Пры гэтым адзначым, што аб групе носьбітаў беларускай мовы фарміруецца ўяўленне як аб аўтаномнай, але не закрытай, пра што сведчыць і адсутнасць з яе боку зацікаўленасці ва ўстанаўленні групавых межаў, і гатоўнасць яе прадстаўнікоў удзельнічаць у практыках моўнай асветы – лінгвістычных інтэрнэт-дыскусіях і абмеркаваннях пытанняў рэвіталізацыі мовы і моўнага будаўніцтва ў Беларусі, што дэтэрмінуе вітальнасць мінарытарнай мовы.

Значна больш варыятыўным з'яўляецца разуменне дыскусантамі на інтэрнэт-форумах характару моўных паводзін носьбітаў рускай мовы, а значыць, выкарыстання імі стратэгіі узаемадзеяння з носьбітамі беларускай мовы як падпарадкаванай, не дамінантнай.

Як адзначаецца ў інтэрнэт-дыскусіях, носьбіты выключна рускай мовы дэманструюць імкненне дыстанцыявацца ад носьбітаў беларускай мовы, акрэсліваюць межы групы па прынцыпе «свой – чужы»: «*я разговариваю на русском языке – кто-то разговаривает на белорусском*». Пераключэнне кода для дасягнення большай эфектыўнасці зносін з носьбітамі беларускай мовы ў дадзеным выпадку не адзначаецца і не практыкуецца, што, як правіла, тлумачыцца псіхалагічна абумоўленым стаўленнем да мовы – «*не нравится*», «*не звучит*», «*звучит некрасиво*», а змена групавой прыналежнасці не разглядаецца як жаданая, паколькі разумеецца як пагроза звыкламу, зручнаму камунікаванню ў сувязі з магчымым навязваннем, насаджэннем беларускай мовы: «*Вот и размаўляйце между собой, а остальным свою мову не навязывайте. Колхоз дело добровольное*». У дадзеным выпадку гаворка ідзе пра рэалізацыю носьбітамі рускай мовы дывергентных паводзін – «распадабнення свайго маўлення і маўлення суразмоўцы» [13, с. 104], што ўспрымаецца як неабходны інструмент забеспячэння камунікатыўнай дыстанцыі, які накіраваны на абарону звыклых, прынятых, замацаваных мадэляў паводзін, таму не садзейнічае захаванню жыццёвай сілы беларускай мовы.

Маркёрам спецыфікі маўленчых паводзін носьбітаў дамінантнай мовы становіцца і крытыка на адрас тых удзельнікаў зносін (найперш у інтэрнэт-прасторы), якія выказваюцца ў падтрымку беларускай мовы па-руску. Праз пераключэнне ўвагі з сэнсавай дамінанты паведамлення на яго моўны бок аспрэчваюцца і погляды апанента, і яго права выказвацца па

тэме дыскусіі: «*пишете о белорусском языке на русском? Вы не видите в этом некий... диссонанс?*»; «*Наколькі мова “родная” бачна па выкарыстанню “нероднай” мовы...*»; «*Не дави на жалость. Ты по русски разговариваешь, а не дзярмове, за которую топишь!*». Праз імкненне абараніць уласную пазіцыю непрымання беларускай мовы носьбіты рускай мовы могуць выкарыстоўваць аргумент супраць асобы, абясцэньваючы такім чынам «дзеянні падпарадкаванай групы па фарміраванні станоўчай ідэнтычнасці» [14, с. 93].

Больш характарыстычнымі ў дачыненні да моўнай сітуацыі ў Беларусі ўяўляюцца паводзіны носьбітаў рускай мовы, якія праўляюць у міжгрупавых зносінах запатрабаванне ў канвергенцыі, падтрымліваючы такім чынам жыццёвую сілу беларускай мовы. Перш за ўсё гаворка ідзе пра білінгваў, якія выбіраюць рускую або беларускую мову ў залежнасці ад сітуацыі зносін, якая вызначаецца сукупнасцю такіх прыкмет, як месца, тэма і ўдзельнікі камунікацыі, г.зн. асаблівасцямі «інстытуцыялізаванага кантэксту, у якім адна мова (адзін моўны варыянт) мае большую вартасць, чым другая» [13, с. 101]. Як адзначаецца на форумах, практыка карыстання беларускай мовай, у тым ліку і з мэтай павышэння ўзроўню моўных кампетэнцый, ажыццяўляецца ў інтэрнэт-зносінах з беларускамоўнымі камунікантамі і можа разглядацца як рэалізацыя патрэбы асобы ў групавой ідэнтыфікацыі: «*І толькі на “Глобусе”;*), *я дазваляю сабе напрактыкавацца, падтрымаць у памяці і ўдасканаліць літаратурны варыянт беларускай мовы*»; «*Ну і форум, дзе можна весці дыялогі з белмоўнымі мамамі*».

Выбар характару моўных паводзін можа вытлумачвацца ў дыскусіях на форумах і як рэакцыя на суразмоўцу: пераход з дамінантнай мовы адзначаецца ў зносінах рускамоўных моўцаў з носьбітамі беларускай мовы, яе дыялектных разнавіднасцей або «трасянкі» як «*найбольш жывой*» (прадстаўленай у жыцці) формы беларускай мовы, што абумоўліваецца неабходнасцю атрымання сацыяльнага адабрэння, дасягнення большай эфектыўнасці працэсу камунікацыі: «*Людзі з розных рэгіёнаў наўмысна ці нават аўтаматычна пераходзяць на розныя гатункі трасянкі, размаўляючы са сваякамі*». У дадзеным выпадку прыналежнасць да групы носьбітаў рускай мовы ў большасці сваёй успрымаецца прадстаўнікамі этнічнай супольнасці як дадзенасць, адзначаецца вымушанасць прыняць сапраўдны стан рэчаў: «*у маім жыцці (згодна з моўнай модай), дакументацыю накіравана весці і з кіраўніцтвам размаўляць (даводзіцца) на рускай мове*»; «*Вот и имею то, что имею (как и многие из нас, наверное)*», а значыць, змена групавой прыналежнасці не адмаўляецца, пераход да беларускамоўнай камунікацыі не разглядаецца як антыкаштоўнасць, што служыць ідэнтыфікатарам вітальнасці беларускай мовы.

Асобнай увагі заслугоўвае і зафіксаваная ў метамоўным дыскурсе пазіцыя, звязаная з гатоўнасцю да выкарыстання беларускай мовы ў будучыні. Умовай пераходу з дамінантнай мовы на родную (беларускую) у гістарычнай перспектыве бачыцца змена моўнага асяроддзя – павелічэнне колькасці карыстальнікаў беларускай мовы, што паспрыяе зняццю пачуцця неабароненасці, псіхалагічнай напругі ў носьбітаў-пачаткоўцаў: «*Белорусский язык я прекрасно понимаю, но в моем окружении нет ни одного человека владеющего мовай, поэтому я и надеюсь, что постепенное наращивание количества владеющих родным языком – перерастет в качество, то есть люди начнут в повседневной жизни пользоваться белорусским языком*». Вонкавымі сіламі, у выніку ўздзеяння якіх можа быць зменена моўнае асяроддзе, бачацца спецыяльныя меры для павелічэння функцыянальнай магутнасці беларускай мовы, якія прадугледжваюць перш за ўсё стварэнне «роўнага» двухмоўя праз забеспячэнне неабходнасці валодання беларускай мовай і ўжывання яе ў афіцыйнай камунікацыі: «*я не хочу распространять мову и навязывать ее кому-то. Я хочу, чтобы возможности, предоставляемые на русском, предоставлялись и на мове*», «*Я не питаю радужных надежд относительно будущего белоруской мовы. Если не будут приняты государственные меры, то силами кучки энтузиастов её не спасти*», «*Остаётся делопроизводство перевести на родной язык и вы даже не заметите как через 10–15 лет уже все будут говорить на белорусском*». У якасці інструмента рэвіталізацыі беларускай мовы разглядаецца і ўдзел кожнага прадстаўніка этнічнай групы ў практыках па вывучэнні мовы, у тым ліку і праз спробы карыстання ёй у рэальных жыццёвых сітуацыях: «*намагацца думаць і размаўляць па беларуску*»; «*книги на бел мове читаем понемногу*»; «*слушаем записи казак*»; «*ну хоть открытки шлите родственникам “на мове”*»; «*стварыць сабе дома беларускі асяродак для сябе: песні, радыё, тэлевізійныя перадачы, фільмы, кнігі – хаця б гадзінку ў дзень (нават можна паміж справамі)*».

У цэлым негатоўнасць да выкарыстання беларускай мовы ва ўсіх сферах зносін тлумачыцца ўздзеяннем асяроддзя, якое гаворыць на рускай мове, у выніку чаго каштоўнасці і нормы паводзін асобы прыводзяцца ў адпаведнасць з групавымі і верагоднасць захавання мінарытарнай мовы не павышаецца: *«нет того окружения ежесдневного, с кем бы можно было упражняться»*, *«Действительно, очень тяжело говорить на одном языке, когда все говорят на другом»*. Прычынай адмовы ад практыкі карыстання беларускай мовай становіцца і недастатковы ўзровень моўнай кампетэнцыі прадстаўнікоў этнічнай супольнасці: *«не владею в совершенстве»*, *«что б писать на мове нужно хорошо знать её а иначе очень не складно пишется»*, *«не хочется позориться»*, *«когда говорю по-белорусски, мне кажется, что искусственность некая очевидна»*. У метамоўным дыскурсе адзначаецца, што неабходнасць нарматыўнага маўлення падаецца як найважнейшае патрабаванне найперш у дачыненні да носьбітаў беларускай мовы ў Беларусі (*«калі хто на рускі кажа ці размаўляе з памылкамі то ўсе добра»*). Падобная пазіцыя тлумачыцца, з аднаго боку, каштоўнасным стаўленнем да мовы, успрыманням яе як сімвала: *«Белорусский язык заслуживает того, чтоб на нем говорили правильно, а не как придется»*. З іншага боку, адмова звяртацца да беларускай мовы ў штодзённай камунікацыі можа разглядацца як «цяжар псіхалагічнага “комплексу лінгвістычнай непаўнаважнасці”» [13, с. 131]. У каментарыях падкрэсліваецца, што носьбіты нелітаратурнай формы беларускай мовы (змешанай руска-беларускай мовы) атрымліваюць негатыўныя характарыстыкі, якія датычацца ўзроўню валодання мовай: *«Белорусскоязычные водилы – это конечно хорошо, но только не такие, как сегодня был на 93 авт., который объявил: “Наступная астанова вокзал Восточный”!»*; *«Их невозможно слушать – две девушки 20 лет говорят на конкретной трясянке. \diamond Жэнішчыны палучылісь высакакультурныя»*, «трэсянка» характарызуецца як «жудасная», «чудовішная», «позорная», «неопрыятная калека», таму прыцягвае ўвагу, выклікае непрыемныя асацыяцыі і абумоўлівае жаданне чалавека не быць прыналежным да моўнага калектыву яе носьбітаў.

Інтэрнэт-карыстальнікамі адзначаецца і тое, што псіхалагічныя комплексы, якія фарміруюцца ў асобы ў выніку крытычных заўваг або праз уласнае ўсведамленне невысокага ўзроўню валодання беларускай мовай (*«это основной ужас наших людей»*), могуць быць зняты пры дапамозе карыстання яе неідэальнай формай: *«не стоит стесняться вначале “лупіць на трэсянцы”»*, *«можно з трэсянкі пачаць, галоўнае не спыняцца»*. Гэта значыць, што адмова ад бескампрамісных нарматыўных падыходаў у дачыненні на валодання беларускай мовай разглядаецца як адзін з фактараў яе рэвіталізацыі: *«не делать замечаний тому, кто говорит на каком-то “не том” языке – русском или “трэсянке”»*. У цэлым метамоўны дыкурс дэманструе парадаксальнае спалучэнне дзвюх каштоўнасных устаноў, якія абумоўліваюць розныя стратэгіі моўных паводзін: настойлівая актуалізацыя ўвагі на нарматыўнасці маўлення на беларускай мове (*«хочется слышать чистый белорусский»*) суправаджаецца клопатам аб захаванні мовы праз нежаданне карыстацца яе неідэальнай формай у штодзённай камунікацыі. Узмацняе дамінаванне рускай мовы і той факт, што імкненне прадстаўнікоў этнічнай супольнасці пазбегнуць «траўматычнага вопыту», іх жаданне *«не адчуваць сораму»* пры камунікацыі па-беларуску ў асноўным не падтрымліваецца зацікаўленасцю ў мэтанакіраваным вывучэнні беларускай мовы: *«А времени сидеть за учебниками или просто читать-писать не находится. Вот и имею то, что имею (как и многие из нас, наверное)»*. Пры гэтым нельга не адзначыць, што практыкі моўнай асветы, моўнай нармалізацыі, увага да моўнай і лінгвістычнай культуры звязаны ў Беларусі менавіта з беларускай мовай.

Заклучэнне. У метамоўных каментарыях на інтэрнэт-форумах адзначаецца, што моўная супольнасць у Беларусі неаднародная, яе прадстаўнікі дэманструюць розныя стратэгіі моўных паводзін у міжгрупавым узаемадзеянні. Практыка карыстання як рускай, так і беларускай мовай разглядаецца як свядомы выбар, які вытлумачваецца запатрабаваннем у дывергенцыі і для абароны звыклых моўных паводзін, і для захавання культурнай адметнасці. Прымяненне выключна беларускай мовы разумеецца прадстаўнікамі моўнай супольнасці ў асноўным як немагчымае, пры гэтым як неабходнасць, абумоўленая ўплывам сацыяльнага асяроддзя, можа ацэньвацца і ўжыванне рускай мовы. Захаванне беларускай мовы звязваецца як з асабістай адказнасцю кожнага прадстаўніка этнічнай групы прыкладаць намаганні для вывучэння мовы і карыстання ёй у рэальных жыццёвых сітуацыях, так і з магчымасцю

прымянення спецыяльных мер з боку дзяржавы для павелічэння функцыянальнай магутнасці беларускай мовы праз забеспячэнне неабходнасці валодання ёй ва ўмовах «роўнага» двухмоўя. Прыналежнасць да групы носьбітаў рускай мовы вызначаецца разуменнем мовы выключна як сродку зносін («к языку относятся чисто утилитарно, как к средству общения», «язык это инструмент не более того»), падтрымліваецца матывацыяй прагматычнай зручнасці, а таксама можа тлумачыцца ўказаннем на перавагу рускай мовы над беларускай (як «бескарыснай», «штучнай») з пункту гледжання ўтылітарнага і нарматыўнага. Неабходнасць быць удзельнікам групы носьбітаў беларускай мовы вытлумачваецца стаўленнем да мовы як да ідэнтыфікатара нацыянальнай прыналежнасці – «мова вызначае нацыю», інструмента, які робіць магчымай сувязь з беларускай культурай. Аслабленне вітальнасці беларускай мовы звязваецца з тым, што стаўленне ў грамадстве да роднай мовы як да каштоўнасці не абавязкова падтрымліваецца матывацыяй да яе вывучэння. Як фактар захавання жыццёвай сілы беларускай мовы разглядаецца выбар яе як сродку зносін у пэўных сітуацыях, пры гэтым дадзены працэс рэгулюецца зацікаўленасцю асобы быць прыналежнай да пэўнай групы, ажыццяўляецца як рэакцыя на суразмоўцу і вытлумачваецца разуменнем неабходнасці падтрымкі роднай мовы як мінарытарнай.

Літаратура

1. Сулейменова, Э. Д. Витальность языка : поиски показателей измерения / Э. Д. Сулейменова // Вестник КазНУ. – 2011. – № 2 (132). – С. 3–6.
2. Словарь социолингвистических терминов / В. А. Кожемякина, Н. Г. Колесник, Т. Б. Крючкова [и др.] ; отв. редактор В. Ю. Михальченко. – М. : Ин-т языкознания РАН, 2006. – 312 с.
3. Язык и общество : энциклопедия / Рос. акад. наук, Ин-т языкознания ; редкол.: В. Ю. Михальченко (гл. ред.) [и др.]. – М. : Изд. центр «Азбуковник», 2016. – 872 с.
4. Башиева, С. К. Основные факторы витальности республиканских государственных языков (на материале кабардинского и балкарского языков) / С. К. Башиева, М. Ч. Шогенова // Вестник Томского гос. ун-та. – 2018. – № 53. – С. 15–31.
5. Хилханова, Э. В. Этническая идентичность как субъективный фактор коллективного выбора языка : теоретико-методологический аспект / Э. В. Хилханова // Сиб. филол. журн. – 2008. – № 2. – С. 133–140.
6. Эхала, М. Измерение этнолингвистической витальности / М. Эхала // Язык и общество в современной России и других странах : Междунар. конф., Москва, 21–24 июня 2010 г. : доклады и сообщения / Институт языкознания РАН, Научно-исслед. центр по нац.-яз. отношениям ; отв. ред. В. А. Виноградов, В. Ю. Михальченко. – М., 2010. – С. 82–85.
7. Хилханова, Э. В. Факторы языкового сдвига и сохранения миноритарных языков : дискурсивный и социолингвистический анализ (на материале языковой ситуации в этнической Бурятии) : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 / Э. В. Хилханова. – Барнаул, 2009. – 40 с.
8. Кашкин, В. Б. Языковые контрасты в обыденном сознании и в научной лингвистике / В. Б. Кашкин // Вестник ВГУ. – 2011. – № 2. – С. 5–10.
9. Atlas of the world's languages danger / Ch. Moseley (editor-in-chief), A. Nicolas (cartographer). – Third edition, entirely revised, enlarged and updated. – Abbeville : Imprimerie Leclerc, 2010. – 222 p.
10. Лянкевіч, А. У. Стаўленне да беларускай мовы ў інтэрнэт-камунікацыі (на матэрыяле дыскус-аналізу каментарыяў на інтэрнэт-форумах) / А. У. Лянкевіч // Acta Albaruthenica. – 2013. Т. 13. – С. 145–159.
11. Сомин, А. А. Языковая рефлексия в современной Беларуси сквозь призму комментариев в Интернет-СМИ / А. А. Сомин // Вестник РГГУ. – 2015. – № 1. – С. 62–86.
12. Бобко, Т. Структура метакоммуникативного комментария и наивные представления о коммуникации (на материале русско- и белорусскоязычных интернет-форумов Беларуси) / Т. Бобко // Respectus Philologicus. – 2017. – № 32 (37). – С. 112–123.
13. Вахтин, Н. Б. Социолингвистика и социология языка : учебное пособие / Н. Б. Вахтин, Е. В. Головкин. – СПб. : ИЦ «Гуманитарная Академия» ; Изд-во Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2004. – 336 с.
14. Ведерникова, Е. М. Теория этнолингвистической витальности : эволюция и современное состояние / Е. М. Ведерникова // Социологические исследования. – 2014. – № 10. – С. 91–97.